

Zastara u obveznom pravu

Gordana Muraja, magistra prava

Zastara je protek vremena nakon kojeg dužnik ima pravo uskratiti ispunjenje obveze. Protekom roka zastare ne nestaje samo pravo jer primjerice, dug i dalje postoji i ako nije podmiren, no vjerovnik gubi pravo prisilne naplate duga. No, ako je protekao rok zastare dužnik ima pravo uskratiti ispunjenje.

1. Što je zastara?

Institut zastare postoji u mnogim granama prava pa valja napomenuti da će se ovaj članku baviti samo zastarom u obveznom pravu, i to zastarom obveza nastalih na osnovi pravnih poslova kako je uređeno Zakonom o obveznim odnosima (NN, br. 35/05, 41/08, 125/11 i 78/15.).

Iako sam ZOO propisuje da sudionici u (pravnom) prometu slobodno uređuju obvezne odnose, prema izričitoj zakonskoj odredbi¹ to se ne odnosi i na institut zastare, pa se utvrđeni rokovi zastare ne mogu mijenjati ugovorom.

Obvezni odnos nastaje kad se stranke usuglase o bitnim sastojcima ugovora koji zaključuju. Činjenice koje dovode do stvaranja, promjene ili prestanka nekog prava ili pravnog odnosa zovemo pravnim činjenicama. Zastara je institut koji u zaključeni pravni posao kao još jednu pravnu činjenicu uvodi protek vremena čija je dužina utvrđena zakonom.

Pri zasnivanju obveznih odnosa i ostvarivanju prava i obveza iz tih odnosa obje su strane dužne pridržavati se načela savjesnosti i poštenja. Ovo načelo svoj izraz nalazi u zahtjevu da se ugovorne strane savjesno staraju da ugovor bude izvršen u ugovorenim rokovima.

Ako se to ne dogodi, odnosno kad jedna od ugovornih strana ima pravo koje ne ostvaruje ili obvezu koju ne izvršava, stvara za sebe i za cijelo društvo situaciju pravne nesigurnosti:

¹ Čl. 218. Zakona o obveznim odnosima.

ugovor nije izvršen, a kad će i hoće li biti izvršen - ne zna se. Takva situacija dovodi u nezavidnu situaciju obje ugovorne strane.

Zbog rješenja upravo takve situacije nastao je institut zastare.

2. Posljedice nastupanja zastare

Posljedice proteka roka zastare nalazimo u članku 214. ZOO-a koji propisuje da zastarom prestaje pravo zahtijevanja ispunjenje obveze.

Iako na prvi pogled izgleda vrlo jasno i jednostavno, detaljnijim uvidom vidljivo je da zakon kaže da *prestaje pravo zahtijevati ispunjenje*. Ovdje se zapravo govori o pravu na sudsku zaštitu. Jer i kad protekne rok zastare obveza i dalje postoji, dužnik je i dalje može ispuniti, a ako je ispuni pa naknadno shvati da je obveza bila zastarjela, ne može od vjerovnika tražiti povrat onoga što je dao s argumentom da je nastupila zastara i da nije morao ispuniti obvezu.

S druge strane, nije baš točno ni to da je vjerovnik baš doslovno izgubio pravo zahtijevati ispunjenje obveze. Naime, ako vjerovnik tuži, po odredbi stavka 3. članka 214., sud se neće obazirati na zastaru ako se dužnik nije na nju pozvao. Iz toga vidimo da vjerovnik ipak može putem suda zahtijevati ispunjenje. Tako možemo zamisliti postupak koji se vodi protiv dužnika koji nije istaknuo prigovor zastare i u kojem će sud presuditi u korist vjerovnika te time dužnika obvezati na ispunjenje obveze, mada je protekao rok zastare utvrđen zakonom.

Iz toga svega vidimo i da vjerovnikovo pravo zapravo ne prestaje ali da dužnik ima pravo uskratiti ispunjenje zbog toga što vjerovnik nije na vrijeme tražio ispunjenje.

3. Kada zastara počinje teći?

Opće pravilo iz članka 215. ZOO-a kaže da zastara počinje teći prvog dana nakon dana kad je vjerovnik imao pravo zahtijevati ispunjenje obveze. Budući da se obveze ispunjavaju po dospijecu, slijedi da vjerovnik ima pravo zahtijevati ispunjenje obveze prvog dana nakon dospijeca.

I ovdje situacija zna biti vrlo složena jer ovo pravilo vrijedi ako zakonom za pojedine slučajeve nije propisano nešto drugo. Već u stavku 2. članka 215. ZOO-a nalazimo odredbu da za obveze koje se sastoje u tome da se nešto ne učini, propusti ili trpi, zastara počinje teći

prvog dana poslije dana kad je dužnik postupio protivno preuzetoj obvezi, a ovdje dakle, nema datuma dospijeca.

U pojedinim slučajevima za početak tijeka zastare treba voditi računa i o tome između kojih je stranaka ugovor zaključen. Naime, osim ZOO-a, obvezne odnose između poduzetnika i osoba javnog prava uređuje i Zakon o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi (NN, br. 108/2012, 144/2012, 81/2013, 112/13). Tim je zakonom za pojedine situacije propisano kad počinje teći rok za ispunjenje novčane obveze pa njegove odredbe utječu i na određivanje roka dospijeca.

Budući da se u različitim pravnim poslovima određivanje početka tijeka zastare pokazuje kao vrlo složeno i izazovno pitanje, sve to upućuje na potrebu da se već kod ostvarenja pravnog posla nedvosmisleno i jasno odredi datum dospijeca.

4. Kada nastupa zastara i rokovi zastare?

Zastara nastupa kad istekne posljednji dan zakonom određenog vremena u kojem je vjerovnik mogao zahtijevati ispunjenje obveze.

Rok zastarijevanja pojedinih obveza odnosno vrijeme potrebno za nastupanje zastare uređuju članci 225. — 234. ZOO-a. Treba znati da su za neke vrste obveza posebni rokovi zastare utvrđeni i drugim propisima, primjerice Zakonom o mjenici, Zakonom o čeku, Zakonom o trgovačkim društvima, a nabrojanim propisima popis nije iscrpljen.

Opći rok zastare, koji vrijedi za sve slučajeve za koje zakonima nije određeno neko drugo vrijeme, ZOO utvrđuje u trajanju od pet godina.

Tražbine iz ugovora o prometu robe i usluga iz trgovačkih ugovora, odnosno iz ugovora između trgovaca i osoba javnog prava² te tražbine za naknade za izdatke učinjene u vezi s tim ugovorima zastarijevaju za tri godine.

² Osobe javnog prava su prema čl. 3. Zakona o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi su javni naručitelji kako su uređeni propisima o javnoj nabavi i sektorski naručitelji kako su uređeni propisima o javnoj nabavi, osim trgovačkih društava koja odgovaraju definiciji poduzetnika.

Povremena davanja, ona koja dospijevaju godišnje ili u kraćim razdobljima, a takvima se smatra i tražbina na ime kamata, zastarijevaju također za tri godine. Ovdje treba napomenuti da obročna otplata nije povremeno davanje, ona je djelomično ispunjenje, osim kad se radi o anuitetima kojima se u unaprijed određenim povremenim iznosima otplaćuju glavnica i kamate. Kad su u pitanju kamate treba istaknuti i to da zastarijevanjem glavnog zahtjeva zastarijevaju i kamate, za razliku od slučaja kad je glavna tražbina prestala ispunjenjem, a kamate koje nisu podmirene tada zastarijevaju u trogodišnjem roku.

Tražbine na temelju usluga i isporuka koje se obavljaju neprekidno zastarijevaju za godinu dana, pa i kad je isporuka produljena. Vrste tražbina koje zastarijevaju za godinu dana nabrojane su u članku 232. ZOO-a, pa ovdje samo ilustracije radi spomenimo da se radi o isporukama, primjerice električne energije, plina, vode, toplinske energije isporučenih kućanstvima, tražbinama radiopostaja i radiotelevizije, pošte, telegrafa i telefona itd.

Bez obzira na stranke i vrstu tražbine, poseban rok zastare utvrđen je za tražbine utvrđene pravomoćnom odlukom suda ili drugog nadležnog tijela, odnosno nagodbom postignutom pred tim tijelom — za takve se slučajeve primjenjuje rok od deset godina.

Različiti rokovi zastare primjenjuju se i na druge vrste obveza koje ovdje nismo spomenuli. U prostoru koji je dostupan naprosto nije moguće pobrojati sve specifičnosti, sa svim potrebnim napomenama.

Recimo samo još da je za određivanje roka zastare potrebno staviti u kontekst ugovorne strane i vrstu obveze te za svaki pojedini slučaj, prema odredbama Zakona o obveznim odnosima i drugih propisa koji se na pojedine vrste obveza odnose, odrediti koji rok zastare treba primijeniti na pojedini obvezni odnos.

5. Zastoj zastare

Pri utvrđivanju zastare pojedine obveze treba imati na umu i to da se tijekom roka zastare nastupanjem određenih okolnosti može i zaustaviti, a nastavlja se kad te okolnosti prestanu. Vrijeme koje je proteklo prije nastupanja činjenice nakon koje je nastupio zastoj zastare zbraja se s vremenom koje je proteklo kad je ta činjenica prestala postojati.

Zastoj zastare uređuju članci 235. — 239. ZOO-a koji propisuju da zastara ne teče između određenih osoba, primjerice roditelja i djece, štićenika i skrbnika, ali zastara ne teče ni za vrijeme mobilizacije, u slučaju neposredne ratne opasnosti ili rata, u nekim situacijama prema maloljetniku i slično. Opet se radi o dosta detalja koje je za svaki pojedini slučaj najbolje provjeriti u samom zakonu.

6. Prekid zastare

Ono što je za obvezne odnose puno zanimljivije i važnije je prekid zastare. Prekid uzrokuje novi početak roka zastare. Možemo reći da se u logičkom smislu prekida računanje proteka vremena od dospijeca obveze do dana kada je nastupio prekid, te zastara počinje ponovno teći. Prekid zastare može se dogoditi na više načina.

Priznanje duga

Priznanjem duga zastara se prekida, a dug se može priznati ne samo izjavom vjerovnika nego i na posredan način, primjerice davanjem otplate, plaćanjem kamata, davanjem osiguranja³.

Usklađivanje otvorenih stavaka također može imati značaj priznanja duga. Ako je izvadak otvorenih stavaka tako sastavljen da sadrži izričitu izjavu kako osoba ovlaštena za zastupanje potpisivanjem izvatka priznaje postojanje duga u navedenom iznosu, kad izvadak potpiše osoba ovlaštena za zastupanje ona je tim potpisom zapravo priznala da dug postoji te je zastara prekinuta i rok zastare počinje ponovno teći.

Također, dužnik koji je na bilo koji način priznao dug, ne može se pozivati na zastaru. Stoga treba obratiti pozornost i na to kojim se riječima dužnik koristio kod sastavljanja zahtjeva za otpis tražbine. Ako je u tom zahtjevu naveo da je dužan, ali da je tražbina zastarjela, onda je zapravo priznao dug pa je svojim aktima dužnik doveo do prekida zastare.

Pokretanje postupka

Zastara se također prekida podnošenjem tužbe i svakom drugom vjerovnikovom radnjom poduzetom protiv dužnika pred sudom ili drugim nadležnim tijelom radi utvrđivanja, osiguranja ili ostvarivanja tražbine, primjerice pokretanje ovrhe na temelju vjerodostojne isprave, podnošenje prijedloga za osiguranje tražbine i slično.

³ Čl. 240. Zakona o obveznim odnosima.

7. Prijeboj

Ako obje tražbine glase na novac ili druge zamjenjive stvari i ako su obje dospjele, dužnik može prebiti tražbinu s protutražbinom vjerovnika. Prijeboj je jednostrani pravni posao te treba znati da druga strana za njega ne mora dati suglasnost, dovoljna je izjava o prijeboju.

Nakon davanja izjave, smatra se da je učinak prijeboja nastao onog trenutka kad su se ispunile pretpostavke za prijeboj, određene člankom 195. ZOO-a. Iz ove odredbe slijedi da se izjava o prijeboju može dati i za tražbine koje su u trenutku davanja izjave možda i zastarjele, ako su obveze obje strane nastale i sučelile se prije nastupanja zastare.

Copyright © Gordana Muraja 2016